

אמנות נהיגת המירוצים בגשם

מאת: גארת' סטיין

הוצאת כתר, 2009. 284 עמ.

אריאל צ'בלי

הספר "אמנות נהיגת המירוצים בגשם" הוא "ספר כלבים" חדש ומצליח מסיאטל, ותרגומו לעברית מצטרף לתרגומים ל-21 שפות אחרות. המספר, אנצו, הוא כלב זקן, שמגולל זיכרונות מחייו עם נהג מירוצי מכוניות, דני סוויפט. לכאורה מדובר באוטוביוגרפיה של כלב. אבל, בדומה לכמה ספרי כלבים אחרים (כגון "פלאש" של וירג'יניה וולף), גם כאן נקודת-המבט הכלבית משמשת יותר ככלי ספרותי לתיאור העולם האנושי ופחות לניסיון לתאר את חוויית הכלב עצמו. המחבר, גארת' סטיין, שאב את עיקר השראתו מניסיונו כנהג מירוצים חובב ומסיפורים אישיים של מכרים הולכים על שתיים; אולם הוא גם נתן משקל ממשי לכלב כמספר. התוצאה ניכרת בכמה תובנות מעניינות על חייהם של כלבים, על התודעה שלהם ועל מקומם בעולם הנשלט בידי בני אדם. במקביל לכך, דחיקתו של אנצו ממוקד העלילה וההיבטים הבלתי כלביים באישיותו, יכולים להיתפס כסוג של ניצול סמלי: שימוש בדמות של כלב ככלי לביטוי עניינים זרים, אנושיים.

"אמנות נהיגת המירוצים בגשם" הוא בעיקרו סיפור קורותיה של משפחה אמריקאית: דני, שחולם להיות נהג מירוצים מקצועי ונאלץ להסתפק בפרנסה בסוכנות רכב, מתאהב באיב, מתחתן איתה, ולזוג נולדת בת, זואי. גידול בראשה של איב מערער את חיי המשפחה. לאחר מותה, מנסים הוריה לקבל משמורת על נכדתם הקטנה, ולא בוחלים בשום אמצעי כדי להרחיק ממנה את דני. לפנינו, אם כן, דרמה משפחתית סוחטת דמעות. הדרמה שזורה בהגיגים על נהיגה במסלול מירוצים כמטאפורה לניהול נכון של החיים מול תהפוכות הגורל ויריבים אכזריים (בדומה ל"זן ואמנות אחזקת האופנוע", אך ללא יומרה פילוסופית).

עלילת "אמנות נהיגת המירוצים בגשם" סוחפת ומותחת. המתח צומח מתוך המאבקים שמתנהלים בחייו של דני: המאבק על הזדמנות מקצועית במירוצים, המאבק במחלת

הסרטן והמאבק להשגת המשמורת על זואי. לאנצו, לעומת זאת, אין סיפור מותח משלו. על אף שכל תולדות חייו נפרשים בספר (לעומת תקופה מוגבלת בלבד בחיי בני האדם, המאריכים ימים) הוא נותר נספח לעלילה המרכזית. כשהוא מגלה לקוראים אירועים חשובים שאירעו בחייו, הם נותרים בגדר מקרים ואינם מרכיבים עלילה של ממש. ההתפתחות העלילתית המובהקת ביותר בסיפורו האישי היא מערכת היחסים שבינו לבין איב – קשר שראשיתו חשדנות וקנאה הדדית וסופו ברית שקטה בין חולה סופנית מפוחדת לבין השומר המנחם והדואג שלה. אין ספק שיש כאן התפתחות של ממש, אולם היא כבולה לסיפור חיי אשתו של דני. כאשר מדובר בעניינים אישיים של אנצו, שאינם תורמים לקורות משפחת סוויפט, הם מוזכרים כאירועים מבוזזים. אפילו אחד מהמאורעות החשובים ביותר בחיי אנצו – הסירוס שעבר כשהיה גור – עולה כזיכרון רחוק, שנועד להסביר באופן נקודתי את רתיעתו מווטרנירים בהווה. על אף שזהו אירוע מחריד והרה גורל בחיי אנצו, עלילתו נותרת רזה במיוחד: ללא הכנה, ללא סיפור מאבק וללא התייחסות רצינית למכלול ההשלכות שבאו בעקבותיו. גם מחלתו של אנצו – דיספלזיה של הירך – שמוזכרת פה ושם לאורך חלק ניכר מהספר, אינה יוצרת עלילה מותחת: הכלב חולה וזהו.

מעמדו של אנצו הכלב כמספר נשען על הסטריאוטיפ הכלבי של נאמנות עיוורת ואהבה עד אין קץ לאדון. ההערכה לדני בפרט ולמין האנושי בכלל, מוגשת במנות גדושות של קיטש, שהסופר יכול להרשות לעצמו לשפוך במסווה של תמימות וטמטום כלביים. ההברקה של סטיין היא גיוס ההערכה הכלבית כתירוץ להתמקדות הסיפור בדני ובמשפחתו, תוך הזדהות מוחלטת עם הצד של דני. אנצו יכול להישאר דמות משנית, מכיוון שהוא "באמת" שקוע בכל מאודו בחייו של גיבור הסיפור. סטיין אינו עוצר לתהות האם זהו ייצוג אמיתי של כלב והאם זהו ייצוג ראוי. הסופר מעדיף למצות את האפשרויות הספרותיות שטמונות בדמותו של עד שקט, שכל חייו מכוונים כלפי מושא ההתבוננות שלו. הכלב, על פי סטיין, הוא במידה רבה המספר האולטימטיבי. או, אולי, מספר טוב צריך להיות הכלב של נושא הסיפור שלו.

דמות כלב היא גם טריק ספרותי יעיל לביסוס מעמדו הכל יודע של המספר: הכלב נוכח תמיד בחייו של האדם שמטפל בו, ומכיוון שאנשים מניחים שהוא לא מבין דבר – לא

חולים ובית משפט. הדלתות שמגבילות את תנועתם של כלבים במציאות, התגלו אפוא כמחסום בפני האפשרות לדווח על קורות משפחת סוויפט, כי איש אינו טורח לדווח לכלבו באופן מסודר על ההתרחשויות שלא נכח בהן. סטיין פתר את הבעיה בשתי דרכים. האחת עומדת במבחן ההיגיון הסביר בתוך העולם הבדיוני של "אמנות נהיגת המירוצים בגשם": הכלב ערני לפיסות מידע (התנהגות, שיחות וכו') על אירועים שלא נכח בהם, והוא מרכיב מהן סיפור. הדרך השנייה חורגת מההיגיון הסביר: אנצו משלים את פרטי העלילה החסרים לו באמצעות דמיונו הפרוע, על בסיס ההשכלה שרכש במהלך צפייה ממושכת בתוכניות טלוויזיה העוסקות באירועים דומים. בפתרון דחוק זה, סטיין כאילו מודה: למרות היתרונות הרבים שבבחירת כלב לתפקיד עד-מספר על בני אדם, הכלב ייכשל בתפקידו מכיוון שההגבלות על תנועתם של כלבים ביתיים מדירות אותם מחלק ניכר מההתרחשויות החשובות בעולם האנושי.

הטלוויזיה, כמקור הבידור וההשכלה של אנצו, מביאה אותנו לנושא הפסיכולוגיה הכלבית בספר. סטיין מציג כמה רעיונות מעניינים בנושא התודעה הכלבית, למשל: על מה חולמים כלבים? (על עורבים אפורים); מהו ההסבר הכלבי לנזק שעשית כשהפקירו אותך כלוא לבד בבית? (זה לא אני, זה שד); ומהו ההסבר להתפרצות הזעם של האדון הנערץ? (שוב השד אשם!); ומה הכי חשוב? (שלמות המשפחה – האנשים שלי ואני). אולם העניין המופלג שמפגין אנצו במירוצי מכוניות חורג לחלוטין ממסגרת ההזדהות של הכלב המעריך (קרי: המספר המושלם) עם האדון. גם חוסר העניין המוחלט של אנצו בכלבים אחרים – המבטיח שאנצו לא יפתח עלילות בגפרד ממשפחת סוויפט – מפר את הכללים שנוצרו בהכרח עם הבחירה לספר את הסיפור מנקודת מבטו של כלב. לחריגות אלה מצטרפת גם ההתעניינות הרבה של אנצו בשידורי הטלוויזיה. דני סוויפט, כמו גארט' סטיין הסופר וכמו אנשים אמיתיים רבים, לא ידע מה לעשות עם הכלב בשעות הרבות שבהן הוא נותר כלוא לבדו בבית. אז הוא הפעיל את הטלוויזיה – והכין לעצמו אליבי מהיר: "הכלב נהנה לצפות בטלוויזיה". בחסות התירוץ הזה, דני יכול להשאיר את כלבו ימים ארוכים בבדידות, וסטיין יכול להשאיר חלק ניכר מחייו של הכלב-המספר מחוץ לתמונה. המצוקה המתמשכת בחייו של כלב שנותר כלוא לבדו בבית והתלות המוחלטת שלו ביכולתם של בני האדם לפתוח ולסגור דלתות, נותרת מאחורי הקלעים לאורך רוב הספר. ספק עד כמה סטיין עצמו נתן את הדעת על הטראגיות בחייו של הכלב הנתון במאסר בית. אולם הנושא נוכח לאורך כל

מסתירים מפניו דבר. למרות נוכחותו המתמדת, הוא מוגבל מאוד ביכולתו להניע את העלילה ואין הרבה מה לספר עליו, מכיוון שהוא לא מדבר ומבעיו אינם מובנים לשאר הנפשות הפועלות. כפי שאמר סטיין בראיון המופיע באתר הספר: "היה כיף לשחק עם נקודת המבט הזו של 'זבוב על הקיר'". אולם, אילו היה מדובר באמת ב"זבוב על הקיר", דמות המספר הייתה ודאי נותרת משעממת. הצלחתו של סטיין היא דווקא בבעייתיות של התייחסות לכלב הביתי בתור "זבוב על הקיר". כך, אנצו סוטה שוב ושוב מעמדת המספר הניטרלי ומרחיב בדברים שקרובים אליו יותר – בתוך מסגרת סיפורו של דני. למשל, כשמחלתה של איב מתפרצת, היא מסתלקת מהבית ונוטשת את אנצו, כלוא ללא מים ואוכל; לאחר שלוש יממות, כשדני מוצא שהכלב החרד והרעב הרס את צעצועיה של זואי, הוא מכה את אנצו בהתפרצות זעם. ודאי שאפשר היה לספר במאה דרכים אחרות על קריסת חוש האחריות של האישה החולה ועל איבוד העשתונות של בן הזוג שלה. אולם מרגע שהפקיר סטיין את מלאכת הסיפור בכפותיו של אנצו, הכלב עושה בסיפור כבתוך שלו. אנצו לא בוחר להביא את התיאור הממצה ביותר של חיי האנשים, אלא את התיאור שמבטא יותר מכל את השפעת הסיפור שלהם על חייו שלו. הוא מרבה לנפח את חשיבות חלקו בסיפור, ולעתים אפילו מצליח להשפיע "באופן אובייקטיבי" על התנהלות העלילה המרכזית, למשל, כשהוא חוטף ומשמיד מסמכים משפטיים בעניין המשמורת על זואי, מעכב את ההליך המשפטי וגורם, על ידי כך, לדני לחשוב מחדש על העניין ולפעול אחרת מכפי שתכנן.

אם כן, אנצו איננו "זבוב על הקיר" אלא דמות של ממש בספר. אולם הצלחתו של סטיין אינה רק בהבחנות לגבי מקומו הפעיל של העד-המספר הכלבי בחיי המשפחה, אלא גם בהתייחסות למגבלות העדות של העד הזה, בהיותו כלב. המגבלה המרכזית היא כמובן התודעה הכלבית – ודווקא בעניין זה לא יצר סטיין כלי הבעה מעניינים, אלא סיפק לקוראים דמות כלב אנושי לעילא, בעל שליטה מלאה באנגלית וחשיבה הגגנית מופשטת. נראה שהסבר ריאליסטי לקיומו של כלב-סופר היה מחוץ לתחום העניין של סטיין, או למעלה מכוח דמיונו, והוא פוטר את העניין כלאחר יד ברעיון של גלגול נשמות.

לאחר שנפתרה בעיית השפה של אנצו, שבלעדיה ממילא לא הייתה אפשרות להעניק לו תפקיד של מספר, פונה סטיין לטפל בשאלה "מה יכולה נשמה אנושית, השוכנת בגוף של כלב, לדעת על העולם האנושי?" כאן מסתבר שחלק משמעותי מהעלילה מתרחש בשני אתרים הסגורים בפני כלבים: בית

סטיין בין סחיטת דמעות, התפלספות פשטנית, הומור טוב לב – והצצה לתודעתו של כלב חביב. קוראים בעלי עניין ביקורתי מיוחד בקשר שבין בני אדם לחיות אחרות, ודאי ימצאו עניין בתובנות של סטיין על חיי כלבים ועל מחשבותיהם ורגשותיהם. במקביל לכך, מאחורי טוב הלב והחביבות הם יזהו ניצול סמלי, הד לתהליך הביות שנעשה בכלבים, שצמצם את מגוון הוויותיהם הכלביות וכבל את קיומם לרצונו של האיש עם המפתח לדלת.

"אמנות נהיגת המירוצים בגשם", ולו משום שאלה הם חיי הכלב שמכיר סטיין. בכך, קריאת הספר דומה לחוויה בעולם הממשי: קל להבחין באירועים שעוברים על הכלב כשאנו נמצאים בבית, וקל עוד יותר להתעלם ממה שעובר עליו כשהשארנו אותו לבד בשעות הארוכות שבהן אנו מנהלים חלק ניכר מהאירועים המעניינים יותר בחיינו. לסיכום, ההצלחה המסחרית המסחררת של "אמנות נהיגת המירוצים בגשם" נשענת על השילוב המדויק שרקח

חיות

מאת: מיגל טורגה

ירושלים: הוצאת כרמל, 2008, 115 עמ'.

רמי סערי²

לפרקים את ספריו.³ בשנת 1960 הגישה אוניברסיטת מונפלייה את מועמדותו לפרס נובל, וכיום היוצר שכתב בשירו **התחלה** "פצצתי את נגלי באדמת הלדתי", מוכר בעולם כאחד מחשובי סופריה של ארצו במאה העשרים.

בכל סיפור מסיפורי **חיות** מתרכז היוצר בדמות עיקרית אחת, דמות גיבור שהסיפור נקרא על שמו. השימוש בשמות הגיבורים לכותרים ממקד את תשומת לבם של הקוראים למן ההתחלה בדמויות המתוארות בסיפורים, ובהמשך יבהירו ויעצימו מאפיינים נוספים את ייחודה של כל דמות ואת חשיבותה בקרב ההמון שבתוכו היא חיה ואתה היא מתמודדת. סיפורי הקובץ **חיות** מרבים לעסוק באפיון הדמויות ובניתוחן הפסיכולוגי, בקיומן ובראיית עולמן, באופן התמודדותן עם תלאות חייהן ובטיב יחסיהן עם העולם הסובב אותן. משום כך עיקר העיקרים ב**חיות** איננו בהשתלשלות אירועים יוצאת דופן או בעלילות סבוכות ומורכבות: קרוב לוודאי שאלה לא היו משרתות את חתירת הסופר להבעת רעיונותיו. דמויותיו של **טורגה** מגויסות בלי שמץ של מבוכה, אבל גם בלי שום הנחות באיכויותיהן הספרותיות, לטובת אמירות נבונות ונכונות בענייני חברה, פוליטיקה, מוסר, דת ותפיסת עולם. לא בכדי ניתן לטעון כי בניגוד ברור למגמה שהיתה שלטת בעידית של ספרות המאה העשרים, המגמה לבטל כליל את הגיבור, או לכל הפחות להעמיד במקומו את דמות האנטי-גיבור, הרי בסיפורי **טורגה** בפרט וביצירתו בפרוזה בכלל, שמור לגיבור מקום מרכזי ומכובד. כל אחת מן החיות, הגיבורות לכל דבר, היא גם הגיבור הקולקטיבי של הסיפור

הסופר, המשורר, המסאי והמחזאי **מיגל טורגה**, שם העט של **אדולפו קוריה דה רושה**, נולד ביום 12.8.1907 למשפחת איכרים קשי יום בכפר הזעיר סאו מרטניו דה אנטה, במחוז ההררי, הנידח, המבודד והעני טרז-אוז' מונטש שבצפון-מזרח פורטוגל. בתום שהות קצרה, מרדנית ובעייתית בסמינר לכמרים היגר בגפו, בגיל שלוש-עשרה, לברזיל. ביבשת החדשה התפרנס מעבודות חקלאיות דוגמת רעיית בקר וגירוש נחשים מן השדות, באחוזה במדינת מינס-ז'רזיס, ותוך כדי כך מימן בשכרו הזעום את המשך לימודיו. כשהיה בן שמונה-עשרה חזר למולדתו, השלים את חוק לימודיו בתיכון והתקבל ללימודי רפואה באוניברסיטת קואימברה. כעבור שש שנות לימודים, ואחרי שעבד במשך שנים אחדות כרופא במחוז הולדתו ובעיר ליקיה, פתח מרפאה בקואימברה והשתקע בשנת 1939 עם אשתו ובתו בעיר זו, ובה נפטר ב-17.1.1995. בין השנים 1928 ו-1990 פרסם **טורגה** חמישה-עשר ספרי שירה, יותר מתריסר יצירות בסיפורת, שלושה מחזות וחמישה-עשר כרכים של יומן רחב יריעה הכולל סיפורת, שירה, כתיבה מסאית, זיכרונות ותיעוד. בתקופת הדיקטטורה הפשיסטית נרדף הסופר, והמשטרה החרימה

3 כך, למשל, בשנת 1941, מיד אחרי פרסום **חיות**, אסרה הצנזורה את הפצת קובץ הסיפורים **הר**, ורבים מן העותקים שפורסמו ושווקו – הוחרמו. מהדורה שנייה של הספר ראתה אור בקיץ 2008.

1 קטעים מאחרית הדבר "לחיי החיות והחיים" הובאה לפרסום באדיבות הוצאת כרמל.

2 מתרגם הספר מפורטוגלית ומחבר אחרית הדבר לספר.